

Werken aan een Bangkok in het veen

Samen de boer op voor plattelandsvernieuwing, onder de noemer 'nieuwe dorpen'. Kort gezegd is dat de missie van Hans Hillebrand en Nico Beun van InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster. Ze houden een pleidooi voor meer variatie en vrijheid in bouwend en wonend landelijk Nederland. Maar wel onder voorwaarden. De vraag is: hoe stellen we het landelijk gebied in staat om ruimte te bieden aan wonen en werken op een maatschappelijk verantwoorde manier?

ESTHER JUURLINK EN TINEKE LUPI

Aan het woord zijn twee gedreven heren met idealen. Als landbouweconoom, opgegroeid in de Achterhoek en jarenlang werkzaam bij het Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), heeft Nico Beun een enorme intrinsieke motivatie om zich met de thematiek bezig te houden. Hans Hillebrand is zich van het abstracte niveau van wetenschappelijk medewerker in Nijmegen steeds meer gaan toeleggen op concrete en innoverende werkzaamheden als coördinator van onderzoek naar plattelandsvraagstukken bij het Landbouw Economisch Instituut. Beiden zijn vorig jaar bij InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster aan de slag gegaan. Hoewel gefinancierd door het Ministerie van LNV is InnovatieNetwerk een onafhankelijke organisatie, ingesteld op basis van een kabinetsbesluit. Doel is het ontwikkelen van vijftien nieuwe concepten,

deze door te laten werken in het maatschappelijk debat en zo mogelijk te realiseren. Zoals het idee van de varkensflat, de kas als energiebron of een zalmkwekerij in een tanker op zee. De aanpak is gericht op het doorbreken van taboes of dogma's. Of dit succesvol is, zal moeten blijken in 2005, als de balans wordt opgemaakt.

Het concept

Onder de noemer 'nieuwe dorpen' heeft InnovatieNetwerk de discussie gestart over nieuwe vormen van plattelandsvernieuwing, met de nadruk op de sociale en de economische invalshoek. "We zien dat de discussies over nieuwe dorpen zich met name concentreren op het ruimtelijk en/of vormgevingsvraagstuk. Onze stelling is dat het sociaal-economische vraagstuk eerst aan de orde moet komen. Anders zal het kwalitatief niet voldoende zijn. Zo kun je een nieuw

dorp ook niet intekenen of op een kaart weergeven, de bewoners bepalen dat steeds zelf."

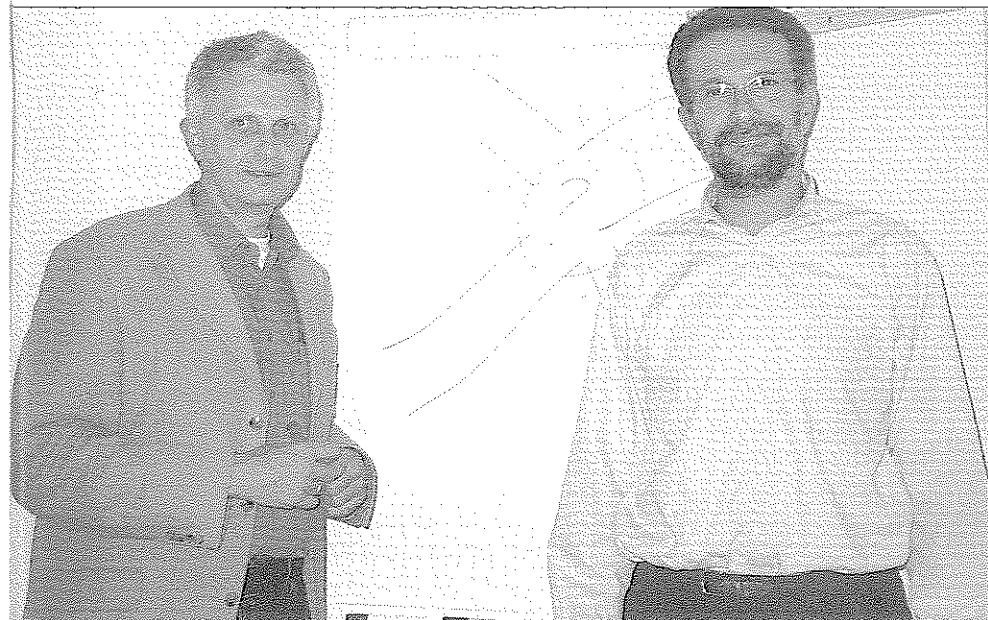
InnovatieNetwerk heeft het concept nieuwe dorpen niet zelf bedacht. "Maar wie wel, dat is de vraag. Her en der in het land werd het al eens genoemd, ingegeven door de onvrede over het restrictieve ruimtelijke beleid en de tegelijkertijd toenemende vraag naar landelijk wonen. InnovatieNetwerk heeft inhoud gegeven aan het begrip, de puzzelstukjes samengevoegd en de ontbrekende aangevuld. De essentie is: frank en vrij op zoek te gaan naar vernieuwende oplossingen voor de problemen van het landelijk gebied waarbij we tegelijkertijd beter tegemoet willen komen aan de woonwensen van een ieder.

Nieuwe dorpen is een metafoor voor een andere manier van denken over het wonen en werken in het landelijk gebied. Daarbij is het ruimtelijk beleid uiteindelijk meer een afgeleide van de discussie dan een 'focal point'. Het doel is het omkeren van het denken. Niet voor mensen denken, maar ze zelf laten meebeslissen. De huidige bouwopgave laat zich alleen nog maar vertalen in Vinexachtige oplossingen, op elke schaal. De puistjes aan de gezichten van dorpen zijn net Vinex: uniform en zonder identiteit, althans in elk geval zonder dorps- of juist een hele stedelijke identiteit. Volgens onderzoeken zijn Vinexbewoners wel tevreden maar ik denk dan: logisch, zij hebben er veel voor betaald. En bovendien: wat was hun alternatief?"

Is de discussie met de komst van de nieuwe Nota Ruimte nog wel relevant?

"De discussie over nieuwe dorpen is ingebed in de tijd: het restrictieve ruimtelijke beleid. Het daadwerkelijk realiseren van een nieuw dorp was bij de start in 2002 nog niet bespreekbaar, alleen al vrij nadenken was een stap. Nu ligt dat anders. Er is een nieuwe Nota Ruimte die duidelijk meer vrijheid laat, maar de discussie is nog wel degelijk relevant. Ten eerste omdat het nog maar de vraag is wat er daadwerkelijk zal veranderen. Hoe vullen de provincies de nieuwe beleidsvrijheid in? Sommige zijn nog restrictiever dan het Rijk. Bovendien, beleidsvrijheid moet niet uitmonden in

Hans Hillebrand en Nico Beun. (Foto Esther Juurlink)

een rommeltje. Die angst is er zeker. Als je het niet slim aanpakt wordt het een zootje. De vraag naar bouwen als verrijking van het landelijk gebied in plaats van verarming is juist nu des te meer aan de orde."

Hoe dorps is 'nieuwe dorpen'?

"De drijfveren om dorps te blijven, om dorps te kunnen wonen en leven; dat is de wens van bewoners en de beleving van gemeenten. We concentreren ons in de eerste plaats op het landelijk gebied, maar oplossingen kunnen een bredere toepassing hebben. Bijvoorbeeld de dienstensuper: een gecombineerd aanbod van verschillende diensten, die het op eigen kracht niet redden. Iets dergelijks kan ook in de stad. Hoe meer spin-off, des te beter. Het vertrekpunt is een nieuw dorp waar nog niets is, maar onze inzet is ook gericht op bestaande dorpen of dorpse wijken in de stad, of zelfs de toekomstige vernieuwing van de Vinex, die er ongetwijfeld aankomt. En ook in de bestaande stad speelt het probleem van de eenvormigheid. We denken niet in tegenstellingen, het is 'en en'. Wij vinden bijvoorbeeld dat je bouwen in een bestaand dorp niet tegenover bouwen in een nieuw dorp moet zetten. Dit zien we heel mooi terug in de aanpak van Bellingwedde. Hier wordt een grensdorp ontwikkeld, natuurlijk om jezelf als gemeente op de kaart te zetten, maar vooral ook vanuit een hele doordachte filosofie over de

dorpen in de gemeente. Sommige zijn niet meer uitbreidbaar, andere wel, maar het geheel overziende constateert de gemeente dat op de langere termijn behoefte aan een nieuw dorp zal ontstaan. Het gaat ons in de discussie over nieuwe dorpen dan ook niet alleen om het aantrekken van stadsbewoners naar de dorpen.

Neem bijvoorbeeld de ontwikkelingen in de Hoeksche Waard: hier speelt de vraag of Oud-Beijerland, het grootste dorp, dat inmiddels bijna een stad is, verder kan groeien of dat de extra vraag wordt opgevangen in een ander, kleiner dorp, of zelfs een nieuw dorp. Een ander voorbeeld: nieuwbouw voor starters is momenteel een groot probleem, met name in de landelijke gebieden. Jongeren trekken weg want ze vinden geen baan maar ook geen woning. Nu zijn in een Brabants dorp de starters dankzij de gemeente in staat gesteld een Vereniging van Eigenaren op te richten die optreedt als projectontwikkelaar. De risico's zijn serieus, maar daar ligt nu juist de uitdaging en ook een opgave nu er meer beleidsruimte is. Ideeën genoeg, voor InnovatieNetwerk ligt met name een taak partijen te bewegen er gezamenlijk mee aan de slag te gaan."

Nieuwe dorpen in de praktijk

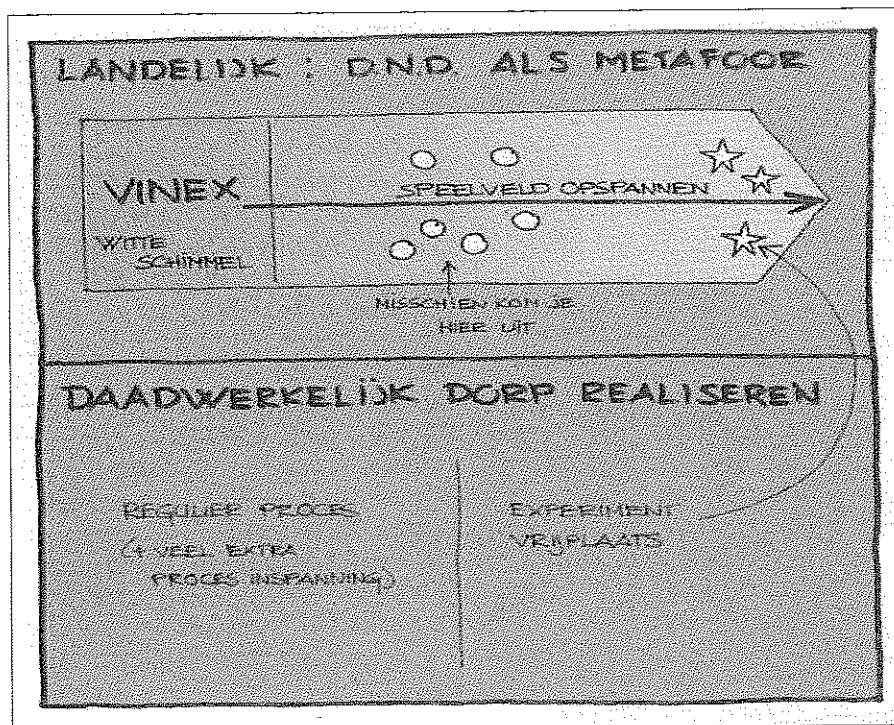
InnovatieNetwerk is betrokken bij een aantal cases verspreid in het land, andere initiatieven vinden zonder inmen-

ging plaats. Wat is de mening van Hans Hillebrand en Nico Beun over de verschillende activiteiten in het land omtrent nieuwe dorpen? We leggen ze een aantal cases voor, waarvan de eerste drie elders in dit themanummer uitgebreid beschreven worden.

Dantumadeel, Friesland: "De drie ontwerpen zijn bedoeld als verbeelding van een mogelijk nieuw dorp in Dantumadeel, maar zeker geen blauwdruk. Ze hebben gediend als input voor de discussie met bewoners en dat heeft ook heel goed gewerkt. Naast positieve geluiden was ook sprake van veel bezwaren tegen de ontwerpen, maar deze aanpak heeft wel tot de vraag geleid of de geadresseerde problemen wel de echte zijn en welke andere oplossingsmogelijkheden bestaan. De drie ontwerpen zijn nu van tafel. Het daadwerkelijke ontwerpen komt pas in een later stadium weer aan de orde. InnovatieNetwerk is nog zeer betrokken, maar de gemeente Dantumadeel heeft het initiatief. Ze zoeken momenteel de samenwerking met drie andere gemeenten in de regio. Dat is de les van dit proces: niet lokaal maar regionaal werken. In een gezamenlijke visie worden nadrukkelijk keuzes gemaakt per gemeente. Zo richt Dantumadeel zich meer op het wonen, een andere gemeente meer op het werken. De grootste zorg nu is ruimte te krijgen in het streekplan voor nieuwe ontwikkelingen. Deze casus laat zien dat bij gemeenten wel degelijk kwaliteit zit, dat gemeenten de beleidsvrijheid van de Nota Ruimte aankunnen. Dit in tegenstelling tot wat de vele critici beweren. InnovatieNetwerk is heel positief over de aanpak in deze gemeente."

Blauwe Stad, Groningen: "Het idee van de Blauwe Stad is ontstaan in een andere periode. Al zo'n vijftien jaar geleden zijn de eerste plannen gemaakt, voortgekomen uit de wens de vrijkomende gronden van akkerbouw op een andere manier te beheren en in te vullen. Gekozen is voor de combinatie water, natuur, recreatie en wonen. Op dat moment een hele innovatieve aanpak: het wonen als economische trekker voor ontwikkelingen. Als op dit moment zo'n plan zou worden ontwikkeld, zouden wij aangeven vooral te kijken naar de

Nieuwe dorpen, een nieuw proces.

Datumadeel denkt na over een nieuw dorp. (Bron: H+N+S Landschapsarchitecten)

sociale problematiek van het gebied. Dit is toch wel een van de belangrijkste pijlers van nieuwe dorpen. De Blauwe Stad zoekt draagvlak in plaats van mensen zelf aan het denken zetten. Het past echter wel degelijk in de 'familie' omdat gekeken wordt naar de vraag hoe anders om te gaan met vrijkomende grond. De recente aanpassingen in het te realiseren woningbouwprogramma als gevolg van de wijzigende vraag dient ook in het licht van de huidige conjunctuur gezien te worden. Dat kan over vijf jaar wel weer geheel anders zijn."

Bellingwedde, Groningen: "De aanpak in Bellingwedde is duidelijk een mengvorm. Economische motieven spelen een belangrijke rol en tegelijkertijd is de gedachtegang heel legitiem. Helaas speelt het sociale vraagstuk tot nu toe nauwelijks een rol in de ontwerpogave. Het nieuwe dorp wordt heel fysiek opgepakt. Er liggen mooie ontwerpen, maar de vraag Wie gaat hier nu wonen? is nog niet beantwoord. Wel is al heel goed nagedacht over op welke locatie het nieuwe dorp precies moet komen te liggen. Maar of er vraag naar zal zijn? De valkuil is dat het een nieuwe Vinexwijk wordt: van bovenaf gestuurd. InnovatieNetwerk is hier zelf niet bij betrokken. We hebben alleen een keer een gesprek gehad met enkele betrokkenen. Innovatienetwerk heeft een hele specifieke optiek als het gaat om nieuwe dorpen, maar we gaan er echt niet dwars voor liggen als het anders gaat.

Het achterwege blijven van een antwoord op de vraag Wie gaat hier wonen? is immers kenmerkend voor de Nederlandse woningbouw. Nieuwe maatschappelijke trends in woon- en leefstijlen worden maar mondjesmaat vertaald in woningbouwprogramma's. Zo zijn er nog steeds bar weinig woningen in Nederland geschikt voor thuiswerkers. En waar vind je nu woningen waar je thuis voor je ouders kunt zorgen? De gemeente Boekel gedooft nu dat garages daartoe tijdelijk worden verbouwd. Nederland 2004: wat een armoe dat gemeenten naar zulke noodoplossingen moeten grijpen."

Brandevoort, Helmond: "Met dit project zijn wij onvoldoende bekend, maar het beeld dat wij hebben is dat het heel eenzijdig gericht is op vormgeving. Het is de vraag in hoeverre het project ook in sociaal opzicht vernieuwend is. Uiteraard heeft vormgeving gevolgen voor hoe mensen samen leven. En als mensen gelukkig zijn met hun woonomgeving, gaan samenlevingsprocessen sowieso veel sneller. Hoewel een gezamenlijke vijand ook een sterke band kan geven."

Bunnik, Utrecht: "Ook gelegen in een meer stedelijke omgeving: Bunnik krijgt waarschijnlijk een bouwopgave van zo'n 5.000 woningen van het Bestuur Regio Utrecht. De grootste kern van deze gemeente bestaat uit 5.000 woningen, dus de vraag is hoe dorps

deze kern moet blijven. Willen mensen zich binnen een kwartier van de ene naar de andere kant kunnen blijven verplaatsen? Dan ligt de keuze voor een nieuw dorp voor de hand."

Veenweidegebieden: "In veel Veenweidegebieden speelt het beheervraagstuk. Hoe gaan we dit in de toekomst oplossen? We filosoferen hier met partijen over een Bangkok in het veen: huizen op palen, bootjes, natuur. Dit voorbeeld geeft heel goed aan wat Innovatienetwerk wil met nieuwe dorpen: werken aan nieuwe, duurzame woon- en samenlevingsvormen. Met een tijdshorizon van 2020. Hoe wordt dan het landschap beheerd, zonder boeren, zonder landbouw? En als we niet kiezen voor de optie wonen, wat dan wel?"

Wanneer is InnovatieNetwerk tevreden? "We zijn nu al heel tevreden. Nieuwe dorpen wordt breed bediscussieerd in het land en op radio, televisie en in kranten. Dit, in combinatie met het feit dat bijvoorbeeld in Dantumadeel ook daadwerkelijk wordt nagedacht over het doen, stemt ons tevreden. De metafoor nieuwe dorpen is een middel om mensen in beweging te krijgen en praktisch met gevonden oplossingen aan de slag te gaan."

Redactie AGORA